

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

БЕЗБЕДНОСНО – ИНФОРМАТИВНА
АГЕНЦИЈА
ДИПЛОМСКИ РАД

Ментор:

Др Зоран Драгишић
редовни професор

Кандидат:

Никола Аврамовић

Београд, јун 2017.

САДРЖАЈ:

УВОД.....	3
1. ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА.....	5
1.1. Организационе јединице и њихове функције	8
1.2. Функција старешине.....	8
2. НАДЛЕЖНОСТИ И ОВЛАШЋЕЊА.....	9
2.1. Овлашћења припадника БИА - е	9
2.1.1. Овлашћења на основу Закона о Безбедносно-информативној агенцији.....	10
2.1.2. Овлашћења на основу Закона о полицији.....	11
2.1.3. Овлашћења на основу Законика о кривичном поступку (ЗКП).....	11
2.2. Оперативни рад	12
2.3. Обавезе у поступању.....	12
2.4. Надлежности	14
3. ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА И БЕЗБЕДНОСТ ИНФОРМАЦИЈА	15
3.1. Чување носача информација	17
3.2. Врсте информација којима државни орган омогућава приступ.....	18
3.3. Мере тајног прикупљања података.....	20
4. КОНТРОЛА РАДА.....	21
4.1. Народна скупштина.....	21
4.2. Генерални инспектор.....	23
4.3. Унутрашња контрола	23
4.4. Контрола од стране грађана.....	24
4.5. Независни државни органи.....	24
ЗАКЉУЧАК.....	26
ЛИТЕРАТУРА:.....	28

УВОД

Безбедносно-обавештајни систем представља укупност обавештајних и безбедносних служби и других установа државе које су ангазоване да прикупљају, процењују и дистрибуирају обавештајне податке. Уз то, оне могу извршавати и друге захтеве.

Безбедносно-информативна агенција (скраћено: БИА), је служба безбедности и аутономна организација. Има статус правног лица и ужива извесна начела деловања: функционише на основу и у оквиру Устава, закона, других прописа и општих аката, Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране и утврђене безбедносно - обавештајне политике Републике Србије; припадници БИА су дужни да поступају у складу с Уставом, законом, другим прописима и општим актима, према правилима струке, непристрасно и политички неутрално; они не смеју да буду чланови политичких странака.

Рад БИА је под демократском цивилном контролом Народне скупштине, председника Републике, Владе, Савета за националну безбедност, других државних органа и јавности.

Безбедносно-информативна агенција је настала 2002. године трансформацијом Ресора државне безбедности (РДБ) у независну владину агенцију, када је РДБ издвојен из Министарства унутрашњих послова Републике Србије, а следило је стварање БИА – е. Аутономан статус који БИА има, омогућава јој то да буде посебна републичка организација која је подређена непосредно Влади. На челу БИА налази се директор кога поставља и разрешава Влада. На основу задатака које има, представља централну безбедносно-обавештајну службу, надлежну како за обавештајне, тако и за контраобавештајне и безбедносне послове.

Припадници БИА имају право да примењују полицијска овлашћења приликом обављања безбедносних послова. У те послове спадају откривање, праћење, спречавање и пресецање делатности организација и лица усмерених ка вршењу организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраног, унутрашњег и међународног

тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права, као и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике Србије.

У првом поглављу, описана је хоризонтална и вертикална организациона структура, као и функције старешине. Затим, у другом поглављу су описана овлашћења и надлежности БИА – е, уз позивање на адекватну законску регулативу. С обзиром на специфичну врсту послова којом се Агенција бави, у трећој глави су описане информације које Агенција прикупља, мере тајног прикупљања и њихово чување. Због свега тога, у последњој глави је описана контрола рада Агенције, од стране неколико различитих субјеката. У закључку је дат пример из праксе, у оквиру којег је све претходно обједињено.

1. ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА

Безбедносно-информативна агенција је организација у чијој су надлежности послови заштите безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених ка подривању или рушењу Уставом утврђеног поретка, као и послови истраживања, прикупљања, обраде и процене безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисања надлежних државних органа о тим подацима и други послови у складу са законом (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017).

Делокруг рада Агенције представљају:

- контраобавештајни послови, у шта спада прикупљање, анализирање, обрада и оцењивање података о деловању страних обавештајних служби и појединих лица, група и организација на територији Републике Србије, које је усмерено против безбедности земље;
- обавештајни послови, што се односи на деловање у иностранству и у земљи приликом чега се прикупљају, анализирају, обрађују и оцењују подаци политичке, економске, безбедносне и војне природе, који се односе на стране државе, политичке, војне и економске савезе и организације, који указују на намере и могућности тајног угрожавања безбедности Републике Србије и
- други послови безбедности, у шта спадају сузбијање организованог криминала, кривичних дела с елементима иностраног, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих кривичних дела против човечности, међународног права и Уставом утврђеног поретка. (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017)

Деловање БИА - е засновано је на начелима уставности, законитости, поштовања људских права и основних слобода, сразмерности у примени овлашћења, тајности, субординације, професионализма, објективности, селективности и рационалности. Приликом вршења задатака, остварује се сарадња, по потреби, са другим државним органима и службама, као и са органима, организацијама и службама других држава и међународних организација. Наведено се врши у складу са смерницама Владе и безбедносно-обавештајном политиком Републике Србије.

Радам Агенције руководи директор. Њега поставља и разрешава Влада.

БИА - у чине регионални огранци, односно територијални центри и одељења што представља хоризонталну структуру организације. Централа и управе се налазе у седишту Агенције, што представља вертикалну структуру. Централу Агенције чине:

- Контраобавештајна управа,
- Обавештајна управа,
- Управа за аналитику,
- Управа за технику,
- Управа за заштиту државних органа,
- Управа за обезбеђење,
- Управа за систем веза и информатику,
- Управа за кадровске и финансијске послове и
- Управа за међународну сарадњу (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017).

У саставу БИА - е налазе се и Институт безбедности, Образовно-истраживачки центар и Санитет.

Што се тиче права, дужности и одговорности који се тичу рада у овој служби, на припаднике се примењују прописи који важе за раднике Министарства унутрашњих послова. Запослени не могу бити чланови политичких странака и немају право на синдикално организовање и штрајк.

Припадник Агенције своје својство доказује службеном легитимацијом. Сваки припадник је дужан да послове и задатке који су му одређени извршава у складу са законом, другим прописом и општим актом, налогом директора, односно непосредно надређеног руководиоца у Агенцији (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017). У свом раду, припадници БИА – е су самостални и лично одговорни. Они су дужни да чувају податке, који представљају државну, војну, службену или пословну тајну, методе, мере и радње које представљају или садрже коју од ових тајни, као и друге податке чије би саопштавање начинило штету по интересе физичких или правних лица или за успешан рад (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017). Наведене обавезе се прихватају у тренутку

пријема на рад, а важе и по престанку рада у БИА - и. Од обавезе чувања тајне, припадник може бити ослобођен од стране директора.

Шема 1: Графички приказ организационе структуре БИА – е¹.

¹ Преузето: Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, Информатор о раду 2008 – 2017., интернет: http://www.bezbednost.org/upload/document/statistika_prisluskivanja_-_tajni_podatak_ili_info.pdf

1.1. Организационе јединице и њихове функције

Организационе јединице БИА - е су: Кабинет директора, управе и центри.

Кабинет директора обавља послове за потребе директора и заменика. Непосредно, обавља оне послове који се тичу односа са јавношћу. Управа представља основну организациону јединицу. Управа обавља групу међусобно повезаних послова, планира, организује, координира, непосредно реализује и контролише обављање послова из своје надлежности и остварује радну и функционалну сарадњу са другим организационим јединицама. Управа је надлежна и одговорна за обављање послова на целој територији Републике Србије (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017).

Центар је основна територијална организациона јединица. Центар се бави планирањем и непосредно извршава послове из надлежности БИА – е, на одређеној територији.

1.2. Функција старешине

Старешина органа је директор БИА - е. Тренутно, на тој позицији се налази Братислав Гашић. На ову позицију, он је постављен Одлуком Владе Републике Србије 29. маја 2017. године.

Директор руководи БИА – ом. Он одговара за законитост и стручност њеног рада Народној скупштини и Влади. Мандат директора траје пет година. Доступан је на e-mail direktor@bia.gov.rs.² Директор, на основу закона, може имати заменика. Заменик директора дејствује у оквиру овлашћења која му повери директор. Заменик замењује директора у случају његовог одсуства, привремене спречености да обавља функцију и другим случајевима предвиђеним законом (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017).

² Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, Информатор о раду 2008 – 2017., интернет: <http://www.bia.gov.rs/download/dokumenta/Informator.pdf>

2. НАДЛЕЖНОСТИ И ОВЛАШЋЕЊА

У обављању послова, БИА примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и оперативна и техничка средства, којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења.

Примена тих средстава заснива се на закону и прописима, а о њима одлучује директор БИА - е или лице које у то сврху он овласти (Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, 2008 - 2017). У обављању послова безбедности, припадници БИА - е овлашћени су да од државних или других органа, правних и физичких лица траже и добију обавештења, податке и стручну помоћ. Помоћ коју они траже може бити пружена на добровољној бази, без принуде. Међутим, ускраћивање помоћи мора бити оправдано разлозима заснованим на законима. БИА обрађује, чува и користи прикупљене информације и документацију у домену надлежности које има. О наведеном се воде евиденције, уз заштиту тајности.

2.1. Овлашћења припадника БИА - е

Неки чланови БИА - е у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица која су усмерена ка вршењу организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности, међународног права и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике Србије, примењују извесна овлашћења (Петровић, 2014).

Овлашћења су заснована на закону и другим прописима, које имају овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима при Министарству унутрашњих послова Републике Србије.

Уколико постоји безбедносна оправданост, директор БИА - е може решењем, на основу претходне одлуке Врховног касационог суда Србије, да одреди да се према одређеним физичким и правним лицима предузму мере којима се одступа од начела неповредивости тајне писама и других средстава општења (Петровић, 2014). То се

може применити онда кад постоје хитни разлози. Нарочито се примењује у случајевима унутрашњег и међународног тероризма.

Уколико постоје посебне безбедносне околности, БИА може преузети и непосредно обави послове који су у надлежности МУП-а. Одлуку о томе споразумно доносе директор Агенције и министар унутрашњих послова (Петровић, 2009). Припадници БИА - е ће онда те послове обављати под условима, на начин и у складу са прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима МУП-а.

2.1.1. Овлашћења на основу Закона о Безбедносно-информативној агенцији

У обављању послова из своје надлежности, БИА примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства, којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања и спречавања делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије, угрожавање безбедности у земљи и, у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом, на основу члана 9. Закона о БИА. На основу претходне одлуке Вишег суда у Београду, по образложеном предлогу директора, ако је то неопходно из разлога заштите безбедности Републике Србије, а околности случаја указују на постојање основа сумње да се припрема или предузима угрожавајућа радња, да се на други начин она не би могла открити или спречити или би то изазвало несразмерне трошкове или велику опасност, БИА је овлашћена да предузме посебне мере којима се одступа од начела неповредивости тајности писама и других средстава општења.

Предлог и одлука сачињавају се у писаном облику и садрже назив посебне мере, податке и чињенице које су од значаја за одлучивање, обим примене и рок трајања. Одobreне мере могу се примењивати три месеци, а на основу новог предлога могу се продужити највише још три пута у трајању од по три месеца (чл. 13 - 15а Закона).

Уколико посебни разлози безбедности Републике Србије захтевају, БИА на основу овог Закона, може да преузме и непосредно обави послове који су у надлежности министарства надлежног за унутрашње послове, на основу одлуке коју споразумно

доносе директор Агенције и министар надлежан за унутрашње послове (члан 16. Закона).

2.1.2. Овлашћења на основу Закона о полицији

У складу са одредбама Закона о полицији, само припадници Агенције са статусом овлашћених службених лица (ОСЛ) и припадници на одређеним дужностима (ОД), ангажовани на наведеним пословима, имају одређена полицијска овлашћења у смислу спречавања потенцијалних претњи, која су регулисана Законом о полицији.

2.1.3. Овлашћења на основу Законика о кривичном поступку (ЗКП)

Према одредбама чл. 161. до 187. Законика о кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14), којим су уређене посебне доказне радње у погледу учиниоца кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, међу којима су и дела из надлежности Агенције (кривична дела против Уставног уређења и безбедности, кривична дела против човечности и међународног права, укључујући и тероризам и финансирање тероризма), између осталих државних органа и организација, прописано је и овлашћење Агенције да, изузетно, на основу претходне писане и образложене наредбе судије за претходни поступак, донете на образложени предлог јавног тужиоца, у циљу спречавања, откривања и доказивања ових кривичних дела, под условима и на начин прописан одредбама тог закона, предузме:

- тајни надзор комуникације
- тајно праћење и снимање
- симуловане послове
- рачунарско претраживање податак
- ангажовање прикривеног истражника
- контрослисану испоруку (одређује Републички јавни тужилац или јавни тужилац посебне надлежности)

2.2. Оперативни рад

Приликом прикупљања сировог обавештајног материјала може доћи до различитих неправилности. На пример, оперативци могу достављати нетачне, непотпуне или полуистините податке, који не одражавају реално стање ствари (Петровић, 2014). Оперативци могу достављати погрешне податке зато што су необјективни, односно зато што имају одређене вредносне ставове према објекту прикупљања података, али и зато да би њихови надређени били задовољни њиховим радом. Понекад, сами надређени имају одређене вредносне ставове, што оперативци могу знати те подешавати податке према тим ставовима како би надређени био што задовољнији њиховим радом (Петровић, 2014).

Када је БИА укључена у (прет)кривичне поступке, разлози за кварење података могу бити и чиста материјална или нека друга корист (Петровић, 2014). Може бити и реч о тежњи да се издејствује окривљујућа пресуда за оне за које се зна да су криви, али за то нема довољно осуђујућих доказа, па се они онда намештају.

2.3. Обавезе у поступању

БИА делује на основу и у оквиру Устава, закона, других прописа и општих аката донетих на основу закона, потврђених међународних споразума и општеприхваћених правила међународног права, стратегије националне безбедности, стратегије одбране и утврђене безбедносно-обавештајне политике Републике Србије (Петровић, 2009).

Даље, БИА је обавезна да поштује принцип политичке неутралности, па због тога не сме предузимати активности у корист или на штету политичких странака, интересних група и појединаца, нити дискриминисати било коју особу по основу расе, пола, језика, вере, политичког и другог убеђења, националне припадности, етничког и друштвеног порекла или другог статуса.

Послови који су у надлежности директора су:

- организовање функционисања БИА - е, усклађивање и усмеравање рада организационих јединица

- одговоран је за законито, стручно и ефикасно обављање послова
- одговоран је за наменско и рационално коришћење буџетских и других средстава
- доноси одговарајуће акте и интерна упутства којима ближе уређује питања у вези са унутрашњом организацијом и начином вршења послова и задатака из надлежности и даје обавезне инструкције о начину вршења послова и задатака
- подноси Влади предлог приоритета у раду Агенције, као прилог документу којим се утврђује безбедносно-обавештајна политика
- доноси годишњи план рада Агенције
- подноси Влади и надлежном одбору Народне скупштине Извештај о раду Агенције и Извештај о стању безбедности Републике Србије
- упућује предлоге Савету за националну безбедност за унапређење националне безбедности
- реализује закључке Савета за националну безбедност и Бироа за координацију рада служби безбедности, којима се усмерава и усклађује рад служби безбедности; обавештава Владу о међународној сарадњи БИА - е
- представља Агенцију, закључује споразуме и уговоре
- доноси одговарајуће одлуке и решења везана за радно-правни статус припадника
- издаје одобрење припадницима БИА - е за приступ тајним подацима одређеног степена тајности
- одлучује о ослобађању активних и бивших припадника Агенције од обавезе чувања тајне
- доноси одлуку којом опозива тајност података и докумената у поседу БИА - е, ускладу са посебним законом
- обавља и друге функције које су другим прописом установљене као обавеза за руководиоца државног органа.

Извршавање појединих послова из своје надлежности, директор може овлашћењем пренети на друге припаднике, у складу са законом и прописима донетим на основу закона (Петровић, 2009).

2.4. Надлежности

БИА је цивилна, национална служба безбедности. У надлежности Безбедносно-информативне агенције (на основу члана 2. Закона о БИА) је:

- заштита безбедности Републике Србије
- откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије
- истраживање, прикупљање, обрада и процена безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима; обавља и друге послове одређене Законом о БИА

3. ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА И БЕЗБЕДНОСТ ИНФОРМАЦИЈА

Суштина рада БИА - е је у прикупљању и обради података, те њиховом тумачењу и претварању у информације које имају значење. Циљ тога је благовремено и тачно информисати највише државне одлучиоце како би они доносили што исправније одлуке. Носиоци државне власти одлучују о приоритетима рада, а БИА ужива аутономију приликом обављања задатака. Читав овај процес назива се „обавештајни циклус” (Драгишић, Радојевић, 2014). Да би био успешно реализован, веома је важно да се све његове фазе исправно обављају. До кварења обавештајног циклуса може доћи у свим његовим фазама.

БИА има право на примену мера тајног прикупљања података, којима се привремено ограничавају поједина људска права и слободе. Директор БИА има законско право да наложи мере којима се одступа од начела неповредивости писама и других средстава општења, али му је за то потребна писмена сагласност председника Врховног суда Србије или овлашћеног судије тог суда (Петровић, 2009). Одобрене мере могу се примењивати најдуже шест месеци, а на основу новог предлога директора, могу се продужити још једанпут најдуже за шест месеци. БИА има право да у свом раду користе мере тајног прикупљања докумената и продора у групе, као и да користе тајне сараднике и лажне идентитете.

БИА има право да примењују посебна овлашћења према Закону о кривичном поступку. У те мере спадају надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима, као и оптичка снимања лица. Законом је прописан поступак давања одобрења за примену мера тајног прикупљања података, те су утврђена кривична дела поводом којих се такве мере могу предузети. За издавање такве наредбе Закон овлашћује истражног су дију, а у наредби се наводи обим и трајање мере. Мере могу трајати три месеца уз могућност продужења за још три месеца.

Исти овлашћује БИА да за кривично гоњење учинилаца кривичних дела организованог криминала може, осим претходно наведених мера, користити још и мере пружања симулованих пословних услуга, склапања симулованих правних послова, контроле пословања одређених лица и ангажовање прикривеног иследника.

У овом случају, суд одобрава примену речених мера на шест месеци, а оне се могу продужити највише два пута, и то у трајању по три месеца.

Под посебним мерама и овлашћењима најчешће се подразумевају мере тајног прикупљања података којима се привремено ограничавају поједина људска права и слободе. На пример:

1. тајни надзор телекомуникационих услуга, делатности и промета:
 - а) тајни надзор садржаја комуникација
 - б) тајни надзор података о телекомуникационом промету
 - ц) тајни надзор локације корисника
 - д) тајни надзор међународних телекомуникационих веза
2. тајни надзор поштанских и других пошиљака
3. тајни надзор и техничко снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета
4. тајни претрес пребивалишта осумњиченог/их
5. тајно праћење и мотрење особа на отвореном простору и јавним местима
6. тајно техничко снимање особа на отвореном простору и јавним местима
7. тајни откуп докумената и предмета. (Петровић, 2009)

Када су ове мере у питању прави се разлика између оних које представљају блажи облик кршења људских права и оних које представљају тежи облик њиховог кршења, па је за њихову примену најчешће потребно претходно добити писмену судску сагласност.

3.1. Чување носача информација

О пословима из своје надлежности Агенција обрађује, чува и користи прикупљене информације и документацију, о чему води одговарајуће евиденције и обезбеђује заштиту њихове тајности (члан 11. став 1. Закона о БИА) Начин евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима информација и докумената Агенције утврђује Влада (члан 11. став 2. Закона о БИА). Владином Уредбом о начину евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима информација и докумената о пословима из надлежности Безбедносно-информативне агенције („Службени гласник РС”, број 68/2002), прописано је да се у Безбедносно-информативној агенцији воде евиденције лица, организација, документације и других података из надлежности Агенције, уз примену ручног или аутоматизованог начина вођења, на више различитих медијума – носача, односно на папиру, микрофилму и електронским записима.

У складу са Законом о тајности података („Службени гласник РС”, број 104/2009), Законом о БИА и подзаконским прописима за извршење ових закона, Безбедносно-информативна агенција примењује опште и посебне, нормативне, физичко-техничке и логичке, појединачно или комбиновано, мере заштите података који се налазе у њеном поседу, без обзира на врсту, начин и облик вођења, као и медијуме – носаче на којима се налазе. Те мере обухватају:

- одређивање руковаоца подацима
- одређивање посебних зона, зграда и просторија намењених заштити података
- мере физичко-техничке заштите, укључујући и уградњу и постављање техничких средстава заштите, утврђивање безбедносне зоне и заштиту ван безбедносне зоне; посебне мере заштите у случају преноса документације Агенције, у циљу спречавања евентуалног губљења, крађе или уништења.

Нормативне мере заштите обухватају кадровске мере, подацима могу приступати само лица која имају одговарајућа овлашћења, а ако се ради о тајним подацима, и безбедносну проверу и потписану изјаву о обавези чувања тајности података.

Физичко-техничке мере обухватају:

- техничку заштиту објеката и просторија Агенције, уз примену електронских и механичких средстава
- заштиту од електромагнетног зрачења
- противпожарну заштиту
- заштиту од могућих кварова водоводних и електричних инсталација (Петровић, 2015).

Логичке мере заштите, у процедури реализације овлашћења за приступ подацима, укључујући и праћење промена, подразумевају:

- Идентификацију
- Верификацију
- Ауторизацију. (Петровић, 2015)

3.2. Врсте информација којима државни орган омогућава приступ

Информације садржане у документу који је у поседу Агенције, које су настале у раду или у вези са радом и које нису на основу закона и других прописа донетих на основу закона означене тајним, могу се учинити доступним на основу захтева за слободан приступ информацијама. Информације које су законом или прописом донетим на основу закона одређене за тајне и чији рок тајности није истекао, могу се након одлуке директора Агенције, којом се опозива тајност података, учинити доступним јавности ако у конкретном случају интерес јавности да зна претеже над интересом заштите тајности податка, односно приступ информацији не би проузроковао тешке правне или друге последице по интересе заштићене законом, угрозио безбедносни, економски или одбрамбени интерес од посебног значаја за Републику Србију или произвео штетне последице по обављање послова из надлежности Агенције.

Чланом 11. Закона о Безбедносно-информативној агенцији („Службени гласник РС” бр. 42/2002, 111/2009, 65/14 – УС и 66/14), предвиђено је да о пословима из своје надлежности Агенција обрађује, чува и користи прикупљене информације и документацију, о чему води одговарајуће евиденције. Такође, према одредбама Закона о тајности података, Агенција има обавезу да предузме опште и посебне мере заштите

тајности података и докумената у свом поседу од неовлашћеног откривања, давања, мењања и коришћења, као и од крађе, губитка или уништавања.

Приступ информацијама може бити ускраћен или ограничен у вези са следећим врстама информација и из следећих разлога: Када се захтев односи на неки податак који је овлашћено лице Агенције, у складу са законом, означило одређеним степеном тајности, Агенција може ускратити приступ таквом податку, на основу одредаба члана 9. тачка 5. Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, ако су испуњени и материјални услови у смислу могућности наступања тешких правних или других последица по интересе који претежу над интересом за приступ информацијама, као што су:

1. одбрана земље, национална или јавна безбедност, међународни односи (члан 9. став 1. тачка 3.);
2. способност државе да управља економским процесима у земљи, остварење оправданих економских интереса (члан 9. став 1. тачка 4.);
3. спречавање или откривање кривичног дела, оптужење за кривично дело, вођење преткривичног поступка, односно судског поступка, извршење пресуде или спровођење казне, вођење којег другог правно уређеног поступка, фер поступање и правично суђење (члан 9. став 1. тачка 2.);
4. живот, здравље, сигурност или које друго важно добро неког лица (члан 9. став 1. тачка 1.);

Захтев за приступ информацији може бити делимично или потпуно одбијен и на основу члана 14. Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, ако би се тиме повредило право на приватност, право на углед или које друго право лица на које се тражена информација лично односи, као што су:

1. Подаци о личности лица која се помињу у документу и на која се тражена информација лично односи.
2. Лични подаци припадника Агенције (матични број, датум рођења, кућна адреса и број телефона, националност, подаци о здравственом стању, социјалном статусу и сл).
3. Подаци о исплатама из буџета – број рачуна у банци, матични број, адреса становања.

Такође, захтев за приступ информацији може бити делимично или потпуно одбијен у случају злоупотребе права на приступ информацијама (члан 13).

3.3. Мере тајног прикупљања података

По својим задацима, БИА представља службу „мешовитог типа”, јер истовремено обавља обавештајне и контраобавештајне задатке, али има и функцију службе безбедности (Петровић, 2015). Поред тога, припадници БИА приликом обављања појединих послова имају право да примењују полицијска овлашћења, укључујући у то и право хапшења (Петровић, 2015). У те послове спадају откривање, праћење, спречавање и пресецање делатности организација и лица усмерених ка вршењу организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраног, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права, као и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике Србије.

Безбедносно-информативна агенција превентивно примењује мере тајног прикупљања података, тј. примењује мере ради предупређивања претњи по националну безбедност, али и ради процесуирања кривичних дела пред судовима (Петровић, 2015)

4. КОНТРОЛА РАДА

Надзор рада заснива се на начелима: подређености и одговорности служби безбедности изабраним властима Републике Србије; политичке, идеолошке и интересне неутралности служби безбедности; обавезе служби безбедности да информишу јавност о извршавању задатака; дужности носилаца надзора рада служби безбедности да обавештавају јавност о резултатима надзора; професионалне одговорности и оперативне самосталности припадника служби безбедности у извршавању задатака и одговорности руководиоца служби за рад служби (Петровић, 2015).

4.1. Народна скупштина

Народна скупштина обавља надзор рада БИА - е непосредно и преко Одбора за контролу служби безбедности. Директор БИА - е је дужан да се одазове позиву за седницу Одбора. Ако је у томе спречен, дужан је да на седницу упути свог заменика, односно овлашћеног представника. Најмање једном у току редовног заседања Народне скупштине, директор подноси Одбору извештај о раду службе (редовни извештај). То ће учинити и по потреби или на захтев Одбора (ванредни извештај) (Петровић, 2015).

Ово је прилика да чланови Одбора од служби безбедности затраже свеобухватне статистичке податке о примени мера. Надзор законитости трошења буџетских и других средстава за рад подразумева, на пример, то да посланици имају право да преиспитају законитост средстава потрошених за прикривено коришћење имовине и услуга физичких и правних лица уз накнаду.

Осим редовних извештаја, Одбор од директора служби може захтевати да поднесу и ванредни извештај. Ванредни извештаји представљају користан инструмент за расветљавање појединих проблема или, евентуално, конкретних афера у вези са применом посебних мера. Одбор за контролу служби безбедности врши и непосредни надзор, и то извођењем надзорних посета.

На захтев Одбора, директор БИА - е дужан је да члановима Одбора омогући приступ у просторије службе, дозволи им увид у документацију, пружи податке и информације о раду службе и одговори на њихова питања у вези са радом службе (непосредни надзор).

Надзор који Народна скупштина врши увек је пост фестум, односно обавља се накнадно (Бајовић, Агатоновић, 2015). Закон, изричито забрањује посланицима да траже податке о операцијама које су у току.

Одбор надзире поштовање политичке, идеолошке и интересне неутралности током рада служби безбедности, као и законитост трошења буџетских и других средстава за рад. Такође, утврђује чињенице о уоченим незаконитостима или неправилностима у раду служби и њихових припадника, и о томе доноси закључке (Петровић, 2015). Наведене надлежности су, такође, значајне за надзор над применом посебних мера.

Чланови Одбора имају право да обиђу просторије служби, остваре увид у документацију и затраже податке о раду службе. Народни посланици не могу добити податке о:

- идентитету садашњих и бивших сарадника службе;
- припадницима службе са прикривеним идентитетом;
- трећим лицима којима би откривање тих података могло да штети;
- методима прибављања обавештајних и безбедносних података;
- акцијама које су у току;
- начину примене посебних поступака и мера;
- подацима и информацијама које су прибављене разменом са страним службама и међународним организацијама;
- тајним подацима и информацијама других државних органа у поседу службе. (у: Петровић, 2009)

Одбори могу ангажовати и стручњаке ради проучавања појединих питања из надлежности Народне скупштине. Ангажовањем стручњака из области права, технике и безбедности посланици могу добити додатне информације о примени посебних мера и разјаснити појединости. На пример, стручњаци за телекомуникације могу помоћи посланицима тако што ће им указати на шта треба да обрате пажњу приликом надзора над применом мера тајног надзора комуникација.

4.2. Генерални инспектор

Контролу рада Безбедносно-информативне агенције спроводи и генерални инспектор .

Генерални инспектор надзире примену начела политичке, идеолошке и интересне неутралности у раду агенција и њихових припадника; надзире законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података; надзире законитост трошења буџетских и других средстава за рад; даје мишљење на нацрте закона, других прописа и општих аката из надлежности агенција; утврђује чињенице о уоченим незаконитостима или неправилностима у раду агенција и њихових припадника; подноси извештај министру одбране о резултатима надзора са предлогом мера (Петровић, 2014).

4.3. Унутрашња контрола

БИА врши контролу законитости рада и примене овлашћења њихових припадника. Руководилац унутрашње контроле је непосредно потчињен директору Агенције, коме редовно подноси извештаје о раду и о евентуалним злоупотребама и неправилностима у раду Агенције. Он је дужан да обавести генералног инспектора, а по потреби и надлежни одбор Народне скупштине, када има сазнања да директор Агенције није отклонио незаконитост или неправилност у раду коју је утврдила унутрашња контрола.

На захтев унутрашње контроле, по одлуци директора Агенције, припадник Агенције је обавезан да се подвргне безбедносној провери, провери психофизичке способности, провери здравственог стања, полиграфском тестирању и другим проверама.

4.4. Контрола од стране грађана

Грађанин који сматра да су му појединачним актом или радњом агенција повређена или ускраћена људска права или слободе, ради заштите својих права може да се обрати генералном инспектору, односно органима и институцијама Републике Србије. За штету коју агенције проузрокују физичким и правним лицима својим незаконитим или неправилним радом одговара Република Србија (Петровић, 2009).

БИА обавештава јавност о свом раду преко органа којима достављају извештаје, на начин којим се не угрожавају права грађана, национална безбедност и други интереси Републике Србије.

4.5. Независни државни органи

Независни државни органи који у оквиру својих надлежности надзиру примену посебних мера су Заштитник грађана и Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности.

Заштитник грађана контролише рад органа државне управе ради заштите и унапређења људских права. Поступак контроле покреће по притужби грађана или на сопствену иницијативу. Током контроле, има право да оствари приступ просторијама органа управе, и просторијама служби безбедности, и да добије све податке значајне за контролу, који укључују и податке означене највишим степеном тајности (државна тајна).

С обзиром на своја овлашћења, Заштитник грађана је једини контролни орган који може да надзире примену мера које су у току. Како би ова своја овлашћења могао да оствари, претходно пролази посебну безбедносну проверу за приступ подацима који су означени највећим степеном поверљивости – „Државна тајна” (Петровић, 2014).

Уколико приликом контроле установи недостатке у раду органа управе, Заштитник грађана ће му упутити препоруке о томе како би требало отклонити уочени недостатак. Орган управе дужан је да, најкасније у року од 60 дана од дана добијања препоруке, обавести Заштитника грађана о томе да ли је поступио по препоруци и отклонио

недостатак, односно о разлозима због којих није поступио по препоруци (Петровић, 2014).

Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности надзире спровођење Закона о заштити података о личности и указује на уочене злоупотребе приликом прикупљања података. Будући да се применом посебних мера прикупљају подаци о личности, овај аспект рада институција безбедности подлеже надзору Повереника. Повереник може да покрене надзор на основу сазнања до којих је дошао по службеној дужности, од подносиоца жалбе или од трећег лица. Надзор врше овлашћена лица – инспектори. На основу налаза добијених надзором, Повереник може:

- наредити руковаоцу података да отклони неправилности у одређеном року;
- привремено забранити обраду података која се обавља супротно Закону о заштити података о личности;
- наредити брисање података прикупљених без правног основа.

Повереник је, дужан да поднесе прекршајну пријаву због повреде Закона о заштити података о личности.

Од 2014., БИА је дужна да Поверенику годишње, до 31. Јануара за претходну календарску годину, достављају евиденцију о броју захтева за приступ задржаним електронским подацима, које су упутиле оператерима телефоније и интернета. Оператери су, такође, дужни да сопствену евиденцију о броју примљених захтева достављају Поверенику. Ово омогућава двоструку проверу приступа задржаним подацима, који представљају осетљиве податке о личности.

ЗАКЉУЧАК

На основу наведеног, у закључку је дат пример који обухвата претходна поглавља и приказује како је текао један поступак тражења података о раду Агенције, уз укључивање грађана и независног државног органа. У случај је било укључено и судство.

Иницијатива младих за људска права је у три наврата покушавала да дође до података о броју грађана који су били предмет електронског надзора. Први покушај је био 2005. године, када је ова организација затражила од Безбедносно-информативне агенције податак о броју људи који су били предмет електронског надзора те агенције у истој години. БИА је одбила захтев, ослањајући се на члан 9(5) Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја из 2004. године, и то неформалним дописом, који није потписао ни директор ни за то посебно овлашћено лице.

Иницијатива младих се потом жалила Поверенику, који је нашао да Безбедносно-информативна агенција није поступила по закону и наложио јој да тражене информације ставе на располагање Иницијативи младих у року од три дана. БИА се жалила, али је априла 2006. Године Врховни суд Србије утврдио да за то нема основа, и њену жалбу одбацио. Иако су препоруке Повереника обавезујуће, информације нису учињене доступним, тако да је Иницијатива младих поднела тужбу Европском суду за људска права у Стразбуру.

Безбедносно-информативна агенција је у међувремену, у септембру 2008. године, обавестила подносиоца представке да не поседује тражене информације. Суд у Стразбуру је донео пресуду у којој се утврђује да држава Србија мора да обезбеди, у року од три месеца од датума када пресуда постане правоснажна, да Безбедносно-информативна агенција достави подносиоцу представке тражене информације, што представља и довољно задовољење за сву нематеријалну штету коју је подносилац представке претрпео. БИА је крајем 2013. године поступила по пресуди суда у Стразбуру и Иницијативи доставила податак да је током поменуте године прислушкивала 302 особе.

Упркос томе, БИА је одбила наредна два захтева за приступ информацијама од јавног значаја, са истим питањем, који је Иницијатива младих упутила 2014. и 2015. године.

Током 2014. Повереник је још једанпут наложио Безбедбосно-информативној агенцији да Иницијативи младих достави тражене информације. Том приликом посебно је наглашено да се тражене информације односе на мере органа власти којима се ограничавају уставна права грађана. Повереник је тиме заузео становиште да је доступност тих информација основни интерес и да је транспарентност у области примене посебних мера круцијална, посебно пошто се њима ограничавају људска права.³

³ Пример у целости доступан: Бајовић, Урош, Агатоновић, Матеја, *Статистика прислушкивања: Тајни податак или информација од јавног значаја?*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2015. http://www.bezbednost.org/upload/document/statistika_prisluskivanja_-_tajni_podatak_ili_info.pdf

ЛИТЕРАТУРА:

- Бајовић, Урош, Агатоновић, Матеја, *Статистика прислушкивања: Тајни податак или информација од јавног значаја?*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2015.
http://www.bezbednost.org/upload/document/statistika_prisluskivanja_-_tajni_podatak_ili_info.pdf (28.05.2017.)
- Драгишћи, Зоран, Радојевић, Кристина, *Безбедносни менаџмент*, Факултет безбедности, УБ, Београд, 2014.
- Закон о Безбедносно-информативној агенцији, „Сл. гласник РС”, бр. 42/02
- Закон о заштити података о личности, „Сл. гласник РС”, бр. 97/08.
- Закон о заштитнику грађана, „Сл. гласник РС”, бр. 79/05 и 54/07.
- Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, „Сл. гласник РС”, бр. 116/07.
- Закон о полицији, "Службени гласник РС", бр. 6/2016
- Закон о слободном приступу информација од јавног значаја, „Сл. гласник РС”, бр. 120/04 и 54/07.
- Законик о кривичном поступку, Службени лист СРЈ, 70/2001 и 68/2002 и Службени гласник Републике Србије, 58/2004, 85/2005 и 115/2005.
- Петровић, Предраг, *Безбедносно обавештајне службе Републике Србије*, Београдски центар за безбедносне политике, Београд, 2009., интернет: http://www.bezbednost.org/upload/document/cv_bezbednosno_obavestajne.pdf (04.06.2017.)
- Петровић, Предраг, *Мере тајног прикупљања података: водич за надзор*, Београдски центар за безбедносне политике, Београд, 2015.
- Петровић, Предраг, *Процена интегритета у сектору безбедности*, Београдски центар за безбедносне политике, Београд, 2014.
- Република Србија, Безбедносно – информативна Агенција, Информатор о раду 2008 – 2017., интернет: <http://www.bia.gov.rs/download/dokumenta/Informator.pdf> (25.05.2017.)
- Република Србија, Влада Уредба о начину евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима

информација и докумената о пословима из надлежности Безбедносно-информативне агенције, „Службени гласник РС”, број 68/2002